

ДЕТИЊСТВО МЕЂУ ЧАВКАМА

(Момира Обрадовић, *Свевид: њоље њишице кос*,
Нови Сад: Плави мак, 2024, 170 стр.)

Први роман Момире Моме Обрадовић, *Свевид: њоље њишице кос*, доноси читаоцима причу о одрастању девојчице Саре на Косову и Метохији, у послератном периоду педесетих година XX века, у сложеној вишеетничкој заједници, под снажним утицајем социјалистичких узора, идеја и парола.

Отворена неформалним прологом који измешта девојчицу и њену судбину на фикционалан рт Свевид – по ком роман и добија назив – радња романа убрзо „по-нире” у Сарина сећања, да би нас на самом крају врло спретно, с добрим слухом за низање догађаја тако да се створи атмосфера тужне неумитности, писац довео до тачке од које смо пошли. Епилог, који је као такав и означен и издвојен, неочекивано нас у потпуности одваја од Сарине судбине и враћа на усуд споредног лика. Ово је необичан избор који у контексту читалачког везивања за главне ликове романа, Сару и чланове њене породице, помало слаби емотивни ефекат и спознајни потенцијал једног структурно важног места – краја романа.

Писац показује велику снагу имагинације и вештину у обликовању ликова и стварању доминантног амбијента романа. Најснажније, најупечатљивије у *Свевиду* јесте постепено настајање живописног, „домаћег” окружења, сликање једне породице и комшилука, и пажљиво, зналачко наслојавање тог света детаљима, описима и животним причама ликова. Захваљујући богатој дескриптивности с лакоћом се пројектујемо у свет романа и дубоко га проживљавамо, а та је сликовитост такође у складу с погледом на свет главне јунакиње, која све што чује, види и доживи тумачи и себи појашњава посредством цртања, поновног, не увек реалистичког визуализовања.

У вези с и те како присутним мотивима вида и слуха, показује се да је једна од важних тема овог романа спознајна усамљеност деце. Одрасли не одговарају на Сарину потребу за разумевањем догађаја, разговора и ликова који граде њену свакодневицу, било из неосетљивости, било из бојазни да дете не може сачувати тајне одраслих. Неповерење чланова породице према девојчици један је одјек параноидне атмосфере романа – док вири кроз кључаонице или се скрива у гломазном ормару у ходнику куће, Сара сама за себе каже да је „шпијун”. Шпијунска фигура потенцијално се умножава у ликовима двеју необичних комшиница из оближњег

„чардака”, лику судије Садика, на чију иследничку клупу не ваља стићи, а тема надзирања развија се и у појави трагова стопала у Сарином дворишту, лету чавки које вечито прате кретање варошана, као и у даху ветра који „носи” изговорене речи и где треба и где не треба. Уколико нешто од бајковитости постоји у овој књизи, у питању је свакако бајка старог кова, у којој суровост није затомљена, или пак приповетка налик на ону народну „У цара Тројана козје уши”. Шапат, мрмљање, говор за себе у ком се ближњи истовремено и демаскирају и указују као нешто непознато: то су најдрагоценија Сарина сведочанства, предата читаоцу као предачки аманет који донекле мора остати недокучив, попут бабине ћасе или чипкане марамике тетке Лилит Терзијан.

То не значи да напора тумачења нема. Сарин скицен-блок поприште је наивне фикционализације свакодневице, скуп њених цртежа постаје мозаик у ком ниједан доживљај није поштеђен фантастичног преобликовања, дечије ревизије у стилу вестерн жанра или других филмских жанрова, док ликови задобијају величину, значај и ексцентричност ликова из стрипова. Знаковито је то да ће цртежи, између осталог, довести Сару и њену породицу у „невољу” с локалним социјалистичким властима, јер на још једном нивоу показује параноидност власти, оличену у проблему дословног читања оних који надзиру. С друге стране, уколико није схватио „поетику” Сариног скицен-блока, читалац романа се и другде разуверава и одваја од дословног тумачења *Свевида* онирично обојеним сегментима и моментима који наликују на магијски реализам.

Насупрот сликовитости других ликова, чији портрети, топла и животни, остају с читаоцима и по завршетку читања, представници социјалистичке власти именовани су и одређени у складу с улогом коју врше у Сарином свету – као власт. Тако једна „Власт” седи у Сариној кући и карта се с њеним оцем, док друга, „Униформа”, прониче у девојчине полуистине на рту Свевид. Овај поступак карактеризацијског свођења понекад је праћен ироничним тоновима и тада кроки постаје карикатура, као у сцени у којој другарица Јека, локални зелот и пример придржавања партијских начела, гледа у окренуту шољу за кафу и страсно тумачи заостале кафене обресе као веснике великих промена у животима комшиница. Најчешће се, међутим, власт не „спушта”, не иронизује, већ остаје анонимна, хладна, као суд који све види и стрљиво припрема будући процес.

Није само јавни живот варошице изложен утицају социјалистичких идеја и парола већ се показује да оне дубински обликују и породичну и личну приватност. У једној развијеној сцени, Сара и њени родитељи организују социјалистички „кружок” уместо кућног савета, у ком се чланови породице подвргавају критици и самокритици и игри провере подобности речи, што одаје ефекат „позоришта у кући”, пантомиме и пародије. Убедљивост ових наративних партија постиже се добрим познавањем овешталих парола и испразних бирократизама социјалистичког послератног речника, а *Свевид* у овим и другим моментима помало наликује у целини хумористичнијем делу *Улоја моје породице у свешкој револуцији* Боре Ђосића.

Ипак, и поред безличности „кружока”, Сарина породица и породице у овом роману уопште дирљив су приказ послератних, тешком муком окрњених, али и пањом и грубом нежношћу „прикрљених” породица, проширених и неформалних

породица, с бројем несталих и преминулих, и бројем придружених чланова – путника-намерника, усвојених чланова, даљих рођака и блиских комшија – где се породичне улоге и везе „згушњавају”, па две жене које нису у сродству могу једна другој постати и усвојена мајка, и ћерка и сестра.

С друге стране, у домену блиских који не постају ближњи, у *Свевида* видимо да социјалистички идеали „братства и јединства” суштински не мењају српско-албанске односе суживота у смислу паралелног, а не заједничког живота. Дечије преширке, Сарине зађевице с Флором и Башкимом пастиш су сукоба одраслих: у њима су увреде које се тичу националне и етничке припадности испражњене од правог разумевања, али су ипак изговорене са свешћу да повређују и да имају неко дубље значење. Једна слика која дочарава сложеност српско-албанских односа у роману: прве комшинице, Сарина баба и Флорина Нон’ – симболички носиоци животне мудрости и породичног сећања – инстинктивно окрећу главу једна од друге, немају шта једна другој да кажу, бране унукама да се друже, али и кришом лече једна другу мелемима скривеним у жбуњу између два дворишта. То је слика на махове дирљиве, али увек опрезне упућености, која не заборавља да између два дворишта, поред мелемонских жбунова, стоје и жичана ограда и зид. Сара и Флора у игри својатају питорескни предео у ком живе, долазећи до закључка да је „најбоље [...] да све ово буде птице кос. По птици се и зове Косово Поље. Косови га надлећу и бране од свих нас” (стр. 86). У самом роману косова, међутим, нема, већ над људима и земљом надлећу чавке, што на још један начин усложњава поруке романа.

Крећући се од приче ка корицама *Свевида*, инверзно кретању радозналих читалаца, уочавамо да кратак опис романа на корицама у понечему другачије представља причу у односу на њен развој. Елемент мистерије на који је стављен нагласак у сажетку романа није тако снажно нити, чини се, тако рано уведен у причу. Мистерија о нестанку варошана присутна је у траговима, али они се лако преvide у богатству личних судбина и оживљених прошлости јунака, и Сариним договорштинама. У том смислу, живописност која јесте велика покретачка снага *Свевида* приликом „отварања” фикционалног света помало отежава и успорава читање у средишњем делу романа, а дигресивни токови и дескриптивни медаљони на махове воде ка претезању жанровског таса збирке прича над тасом фрагментарног романа. Замајац фабуле се, срећом, поново убрзава у завршници *Свевида* и тиме се задржава пажња читалаца све до првобитно предсказаног, тужног, али и донекле отвореног краја романа. У целини, роман остаје итекако вредан читалачке пажње, а представља нам, пре свега, приповедача снажне имагинације чија ћемо следећа дела радо читати.

Јована Б. СУВАЈЦИЋ*

* Институт за српску културу Приштина – Лепосавић, истраживач-приправник, ORCID 0000-0002-7045-6463, jovana.suvajdzic@gmail.com